

УДК 343.12

*О. Г. Попов
здобувач**Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ***ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ ЯК ФОРМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСІБ, ЯКІ ПРАЦЮЮТЬ НА УМОВАХ ЗАПОЗИЧЕНОЇ ПРАЦІ**

Соціальна допомога відіграє важливу роль у системі соціального забезпечення громадян України. Соціальна допомога надається з метою матеріального забезпечення всіх громадян на рівні не нижчому від прожиткового мінімуму в тому випадку, коли їх середньомісячний дохід з незалежних від них причин не відповідає встановленому законодавством рівню.

Мета статті полягає у визначенні сутності соціальної допомоги як форми соціального забезпечення осіб, які працюють на умовах запозиченої праці. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі основні завдання: сформулювати визначення поняття соціальна допомога як форма соціального забезпечення осіб, які працюють на умовах запозиченої праці, та визначити характерні риси цієї форми соціального забезпечення.

Для того, щоб цілком дослідити поняття та значення такої форми соціального забезпечення запозичених працівників, як соціальна допомога, необхідно детально дослідити етимологію терміна «допомога» та проаналізувати наукові концепції з приводу тлумачення категорії «соціальна допомога». Поняття «допомога» є неоднозначним за своїм змістом і вживається в таких основних значеннях: 1) сприяння кому-небудь у чому-небудь, участь в чому-небудь, що приносить полегшення; 2) матеріальна підтримка; 3) захист, порятунок у біді; 4) сприяння в лікуванні, полегшення страждань [1, с. 374]. Отже, під загальним розумінням поняття допомоги слід мати на увазі певну допомогу особі, яка опинилась у скрутній життєвій ситуації як матеріального, так і нематеріального характеру.

В юридичній науці немає єдиного підходу до визначення поняття такого виду соціального забезпечення, як соціальна допомога. Наприклад, А.С. Дудкін вважає, що соціальна допомога – це форма конкретних історичних суспільних відносин, які виникають на базі діяльності, пов'язаної із задоволенням потреб людей, що опинилися у важкій життєвій ситуації, з якої вони не знаходять самостійного соціально прийнятного виходу [2, с. 13]. Така правова позиція ґрунтується на тому, що кожен етап державного розвитку супроводжується змінами в спрямованості державної політики в сфері соціальної допомоги запозиченим працівникам. На сучасному історичному етапі розвитку України їй притаманні такі особливості: а) соціальна допомога запозиченим

працівникам повинна здійснюватись на рівні прожиткового мінімуму; б) виплата соціальної допомоги відбувається у випадку, якщо дохід сім'ї нижчий за прожитковий мінімум; в) фінансування за рахунок Державного або місцевого бюджету; г) різноманітність видів.

Інший вчений, В.Ю. Панченко, вважає, що соціальна допомога – це адресна діяльність. Ознака адресності, як зазначає автор, впливає з тієї обставини, що допомога є не практично безмежною сукупністю різноманітних соціальних чинників, що сприяють здійсненню інтересів тієї чи іншої людини, групи, що сприяють подоланню проблем, які виникають в їх повсякденному житті, а професійною цілеспрямованою діяльністю, орієнтованою на конкретного суб'єкта (суб'єктів) отримання, конкретну проблемну життєву ситуацію (конкретний тип проблемних життєвих ситуацій), реалізацію конкретних інтересів суб'єкта отримання в проблемній життєвій ситуації [3, с. 17].

В юридичній науці поняття соціальної допомоги особам, які працюють на умовах запозиченої праці, розглядають в двох значеннях: вузькому та широкому. Так, під поняттям соціальної допомоги у вузькому значенні слід розуміти усі види державного соціального забезпечення у грошовій або матеріальній формі. Підтвердженням такої позиції є визначення поняття соціальної допомоги у Великому економічному словнику. Так, в ньому закріплюється, що соціальна допомога – це турбота держави, суспільства про громадян, які потребують допомоги, сприяння у зв'язку з віком, станом здоров'я, соціальним становищем, недостатньою забезпеченістю засобами існування. Соціальна допомога (соціальний захист, соціальне забезпечення) виявляється у вигляді пенсій, допомог, надання матеріальної допомоги, обслуговування хворих і престарілих, турботи про дітей [4, с. 581]. Тому в широкому розумінні соціальна допомога осіб, які працюють на умовах запозиченої праці, повинна повністю співпадати з поняттям державного соціального забезпечення.

Проте визначення поняття соціальної допомоги у вузькому розумінні – це виняткова матеріальна допомога (одноразова чи періодична), яка надається конкретному запозиченому працівникові в порядку та розмірах, що встановлюються законодавством. Цю правову позицію підтримують А.М. Колодій та А.Ю. Олійник [5, с. 77]. Однак, на нашу думку, тлумачення поняття соціальної

допомоги що, надається особам, які працюють на умовах запозиченої праці, не повинно зводитись до тлумачення його у вузькому чи широкому розумінні. Кожна форма соціального забезпечення працівників має особливі ознаки, за допомогою яких їх відрізняють, так само і соціальна допомога має характерні лише для неї ознаки та характеристики.

Ми вважаємо, що одним з найбільш вдалих визначень є поняття, представлене М.Д. Бойко, який під допомогою з соціального забезпечення розуміє гарантовані, врегульовані нормами права разові або періодичні (щомісячні) грошові виплати соціально-аліментарного характеру з метою матеріальної підтримки громадян, які через певні соціальні випадки, передбачені законом, потребують такої допомоги, незалежно від наявності в них будь-яких інших джерел доходу [6, с. 245]. Шляхом аналізу цього поняття можна виокремити такі ознаки поняття соціальної допомоги: а) наявність аліментарного характеру, тобто забезпечення головних потреб людини (в тлумачному словнику «аліментарний» визначається як «пов'язаний із живленням, харчуванням» [1, с. 34]); б) соціальна допомога служить для матеріального забезпечення громадян; в) підставою виплати соціальної допомоги є певні соціальні випадки. Особливість цього визначення полягає в тому, що автор говорить про певні соціальні випадки, а не застосовує класичне поняття «складна життєва ситуація», з якою більшість науковців пов'язують виникнення права на різні види соціальної допомоги. З цієї позицією М.Д. Бойко ми повністю погоджуємось, оскільки не всі соціальні випадки, що трапляються у житті працівників можна віднести до складних життєвих обставин. Так, наприклад, народження дитини, усиновлення дитини не є складними життєвими обставинами. Проте висловлювання автора щодо того, що соціальна допомога виплачується працівникам незалежно від наявності в них будь-яких інших джерел доходу викликає певні сумніви. Так, на законодавчому рівні визначається, що право на більшість видів соціальної допомоги виникає саме у громадян, середньомісячний дохід яких є нижчим за прожитковий мінімум (допомога малозабезпеченим сім'ям, допомога по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку тощо).

Таким чином, шляхом аналізу наукових висловлювань поняття «соціальна допомога» та його законодавчого закріплення ми дійшли висновку, що поняття соціальної допомоги особам, які працюють на умовах запозиченої праці можна розглядати в трьох значеннях: а) як систему суспільних відносин; б) як систему певних матеріальних виплат; в) як форму соціального забезпечення запозичених працівників. Розглянемо кожне значення окремо та більш детально.

Так, соціальну допомогу особам, які працюють на умовах запозиченої праці, можна розглядати як систему суспільних відносин, тобто сукупність елементів (суб'єктів, об'єктів, змісту та юридичних факторів), за допомогою яких утворюються певні правові зв'язки, що необхідні для реалізації суб'єктами своїх прав та виконання обов'язків щодо забезпечення належного життєвого рівня громадян, які не є учасниками загальнообов'язкового державного соціального страхування, або у випадку, коли їх страховий стаж є недостатнім для того, щоб отримати необхідні страхові виплати, коли підстави та умови надання таких виплати передбачені законодавством України. Розглянемо детально елементи, за допомогою яких утворюють певні правові зв'язки. Під суб'єктом таких суспільних відносин слід розглядати: а) запозичених працівників (членів їх сімей), які звертаються за певним видом соціальної допомоги; б) державні органи, які вирішують питання про призначення чи відмову у призначенні допомоги особам, які працюють на умовах запозиченої праці; в) державний орган, який займається виплатою певної суми соціальної допомоги.

Запозичені працівники (члени їх сімей), які звертаються за певним видом соціальної допомоги, можуть стати суб'єктами цих відносин у випадку, коли вони відповідають таким ознакам: 1) не входять до системи загальнообов'язкового державного соціального страхування, або їх страховий стаж недостатній для отримання страхової виплати; 2) настання певних життєвих ситуацій чи обставин, які на законодавчому рівні визначаються як соціально значущі; 3) рівень середньомісячного доходу є низьким.

Відповідно до загальних положень Постанови Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2001 року № 1751 визначається, що державним органом, який призначає соціальну допомогу, виступає управління праці та соціального захисту населення. Органом, який виплачує соціальну допомогу, є головний розпорядник бюджетних коштів в особі керівників головних управлінь, управлінь, відділів та інших самостійних структурних підрозділів місцевих держадміністрацій, виконавчих органів рад, до компетенції яких належать питання праці та соціального захисту населення (п. 3) [7].

Наступним елементом, який сприяє виникненню певних правових зв'язків є зміст суспільно-правових відносин, що виникають на момент призначення чи виплати соціальної допомоги, тобто це сукупність прав та обов'язків учасників цих суспільних відносин. Ми вважаємо, що до основоположних прав запозичених працівників повинні входити: а) право на надання правової допомоги з питань що стосуються подачі заяви на отримання соціальної допомоги, строків розгляду

такої заяви, розмірів виплат конкретній особі; б) право на розгляд поданих заяв у найкоротші строки та отримання законної та обґрунтованої відповіді уповноваженого органу про призначення чи відмову у призначенні соціальної допомоги; в) у випадку призначення соціальної допомоги особи, які працюють на умовах запозиченої праці, мають право на отримання своєчасних та повних соціальних виплат.

До основних обов'язків осіб, які працюють на умовах запозиченої праці, ми вважаємо, слід віднести: а) своєчасне та повне надання документів, необхідних для призначення соціальної допомоги; б) повідомлення лише правдивої інформації про свій фінансовий стан, настання певних життєвих ситуацій та надання лише законних документів; в) використання соціальної допомоги лише за цільовим призначенням.

Якщо розглядати права та обов'язки державного органу, який призначає соціальну допомогу, то стає зрозумілим, що його обов'язки співпадають із правами запозичених працівників. А до прав таких державних органів слід віднести: а) право витребувати у запозиченого працівника повний пакет документів, необхідний для призначення виплати соціальної допомоги; б) право на зміну остаточного рішення щодо призначення соціальної допомоги у разі зміни обставин, з якими пов'язана відмова або призначення соціальної допомоги; в) перевіряти достовірність та законність документів, що подаються заявником, тощо.

Об'єктом таких суспільно-правових відносин виступають дії та діяльність суб'єктів цих відносин, які спрямовані на забезпечення осіб, які працюють на умовах запозиченої праці, необхідним рівнем соціального та матеріального забезпечення. Підставою виникнення суспільно-правових відносин, пов'язаних з призначенням та виплатою соціальної допомоги, є сукупність певних юридичних фактів, що забезпечує отримання соціальної допомоги. До них слід віднести звернення заявника до відповідного органу праці та соціального захисту населення із поданням всіх необхідних документів, прийняття рішення цим органом про призначення того чи іншого виду соціальної допомоги тощо.

Таким чином, до особливостей суспільно-правових відносин, пов'язаних з призначенням та виплатою соціальної допомоги запозиченим працівникам, слід віднести багатосторонність, особливий об'єкт, зміст таких правовідносин та спеціальний суб'єкт виплат.

Соціальна допомога особам, які працюють на умовах запозиченої праці, може також розглядатись і як система певних матеріальних виплат, тобто сукупність законодавчо визначених дій державних органів, а також головних розпорядників бюджетних коштів, спрямованих на призначен-

ня, перерахування та виплату грошових коштів відповідно до законодавства. Фінансування таких грошових виплат здійснюється повністю за рахунок Державного або місцевого бюджетів держави з дотриманням порядку, розміру та строків виплат таких коштів.

Під останнім значенням соціальної допомоги, що надається особам, які працюють на умовах запозиченої праці, слід розуміти соціальну допомогу як форму соціального забезпечення запозичених працівників. Соціальна допомога як форма соціального забезпечення осіб, які працюють на умовах запозиченої праці, – це правовий механізм реалізації конституційних прав запозичених працівників на соціальне забезпечення, які не беруть участь в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування або застрахованих менше шести місяців, які потрапили у складні життєві ситуації або обставини, що визначені на рівні законодавства як соціально значущі та внаслідок яких знизилась їх здатність до самозабезпечення. Соціальну допомогу як форму соціального забезпечення осіб, які працюють на умовах запозиченої праці, слід поділити на певні види, а саме: 1) залежно від цільового призначення: а) поховання особи, яка не брала участь у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування; б) доплата до основного доходу, коли він є нижчим, ніж мінімальний прожитковий мінімум, встановлений на законодавчому рівні; в) компенсація частини доходу (допомога по вагітності та пологах, по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку тощо); г) повна заміна основного доходу працівника, в тому випадку коли він з незалежних від нього обставин не в змозі отримувати дохід (допомога інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам тощо); 2) залежно від правової підстави отримання соціальної допомоги: а) настання певних життєвих ситуацій, які не можуть бути вирішені самостійно особою (допомога інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам тощо); б) настання певних життєвих обставин, які визначаються на рівні держави такими, що мають соціальне значення (допомога по вагітності та пологах, по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку тощо); 3) за формою грошових виплат: а) періодичні виплати; б) одноразова грошова виплата заявнику (поховання); 4) залежно від категорії громадян, яким призначається певна соціальна допомога: а) допомога особам, які не мають права на пенсію; б) допомога на народження дитини; в) допомога малозабезпеченим сім'ям тощо.

Шляхом аналізу поняття та видів соціальної допомоги особам, які працюють на умовах запозиченої праці, ми визначили перелік ознак соціальної допомоги, яка повинна надаватись запозиченим працівникам. Цей перелік допоможе розкрити правову природу та сутність надання

такої допомоги. До переліку ознак слід віднести: а) використання за цільовим призначенням; б) залежність від розміру прожиткового мінімуму, який визначається на законодавчому рівні; в) джерелами фінансування соціальної допомоги для запозичених працівників є Державний та місцеві бюджети України; г) виплата соціальної допомоги особам, що працюють на умовах запозиченої праці, здійснюється незалежно від участі цих осіб у системі державного соціального страхування чи відсутності шестимісячного страхового стажу; д) правовою підставою виплати соціальної допомоги є перебування запозиченого працівника (члена його сім'ї) в складній життєвій обставині, яка не залежить від нього, чи вплив певних обставин, які на законодавчому рівні визначені як соціально значущі. Залежності від таких обставин визначають види соціальної допомоги.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К. : Ірпінь : Перун, 2004. – 1140 с.
2. Дудкин А.С. Социальная помощь как форма общественных отношений (социально-философский аспект) : дисс. ... канд. филос. наук : спец. 09.00.11 «Социальная философия» / А.С. Дудкин. – Пенза, 2006. – 213 с.
3. Панченко В.Ю. О понятии социальной помощи в современном обществе / В.Ю. Панченко // СОЦИС. – 2012. – № 5. – С. 13–18.
4. Борисов А.Б. Большой экономический словарь / А.Б. Борисов. – М. : Книжный мир, 2003. – 895 с.
5. Колодій А.М. Права людини і громадянина в Україні : [навч. посіб.] / А.М. Колодій, А.Ю. Олійник. – К. : ЮрінкомІнтер, 2004. – 336 с.
6. Бойко М.Д. Право соціального забезпечення України : [навч. посіб.] / М.Д. Бойко. – К. : Олан, 2004. – 312 с.
7. Про затвердження Порядку фінансування видатків місцевих бюджетів на здійснення заходів з виконання державних програм соціального захисту населення за рахунок субвенції з державного бюджету : Постанова Кабінету Міністрів від 4 березня 2002 року № 256 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 10. – Ст. 482.

Анотація

Попов О. Г. Щодо визначення сутності соціальної допомоги як форми соціального забезпечення осіб, які працюють на умовах запозиченої праці. – Стаття.

У статті на основі аналізу думок вчених з'ясовано сутність поняття «соціальна допомога». Також автором надано визначення поняття «соціальна допомога» як форми соціального забезпечення осіб, які працюють на умовах запозиченої праці. Досліджено особливості цього поняття та здійснено класифікацію відповідної форми соціального забезпечення осіб, які працюють на умовах запозиченої праці.

Ключові слова: соціальна допомога, соціальне забезпечення, запозичені працівники, форма соціального забезпечення.

Аннотация

Попов О. Г. Об определении сути социальной помощи как формы социального обеспечения лиц, которые работают на условиях заимствованного труда. – Статья.

В статье на основе анализа мнений ученых выяснена сущность понятия «социальная помощь». Также автором дано определение понятия «социальная помощь» как формы социального обеспечения лиц, работающих на условиях заемного труда. Исследованы особенности данного понятия и осуществлена классификация соответствующей формы социального обеспечения лиц, работающих на условиях заемного труда.

Ключевые слова: социальная помощь, социальное обеспечение, заимствованные работники, форма социального обеспечения.

Summary

Popov O. G. As for the definition of the nature of social assistance as a form of social security persons employed on terms borrowed labor. – Article.

On the basis of the analysis of the views of scientists found the essence of the concept of “social assistance”. The author also provides a definition of the concept of social assistance as a form of social security of persons working in the conditions of contract labor. The features of this concept and implemented the classification of the corresponding forms of social security of persons working in the conditions of contract labor.

Key words: social assistance, social security, workers borrowed, form of social security.